

Č.

ZK

1 ~~XXXX~~

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

INTERPRETACE UMĚLECKÉHO DÍLA

Experimentování se styly tvůrčího porozumění

Seminární práce

Autor: Adam Dizon

Vyučující: doc. PhDr. Vladimír Chrz, Ph.D.

Studijní obor: Psychologie

Předmět: Kognitivní psychologie a psychologie diskurzu

Ročník: 1. (NMgr.)

Akademický rok: 2017/2018

Praha

2018

1. POPIS FOTOGRAFIE

Fotografie zachycuje postavu člověka, pravděpodobně muže, stojícího ve večerních hodinách po kolena ve vodě na okraji velkého jezera, na němž plují zmenšeniny různých lodí. Člověk drží obraz. Na obraze můžeme vidět rovněž jezero s plachetnicemi, avšak za dne. Muž v předklonu vylévá z obrazu prosluněnou vodní plochu i s loděmi do soumráčeného jezera. Za sebou ve vodě má muž ledabyle pohozen další obraz s vodní plochou a loděmi, který jako by čekal až na něj přijde řada s vylitím. Břeh za mužem je hustě zarostlý stromy a keři a v rohu fotografie můžeme vidět i nějaké květiny. Uprostřed fotografie u břehu trčí z vody kus skály. Na obzoru se stahují tmavá mračna.

2. EXPERIMENTACE SE STYLY TVŮRČÍHO POROZUMĚNÍ

2.1 „Plavba životem“

Ústředním hybatelem děje na fotografii je postava člověka. Na základě jeho oblečení a rukou si představuji, že je to již muž v letech. Onen modrý vzorovaný svetr ve mně vzbuzuje dojem usedlosti, přicházejícího stáří, zkrátka stávání se dědečkem. Druhým výrazným prvkem je obraz, který muž vylévá do vody. Nálada vylévaného obrazu jasně kontrastuje s náladou

fotografie. Zatímco na břehu jezera padá soumrak, na obraze vychází slunce. Když se zaměříme nejprve na plavidla na obraze a pak na skutečném jezeře, postupně od slunečního východního horizontu po tmavý mračný horizont západu, vynoří se jakási cesta. Lodě symbolizují cestu, cestu životem – brázdí vody od úsvitu narození k soumraku smrti, na začátku cesty plují „mladé“ štíhlé plachetnice, uprostřed můžeme vidět „dospělou“ mocnou válečnou fregatu, a ke konci na horizontu mizí lodě menší i větší, jejichž štíhlostí je spíše již křehkostí a velikost neohrabaností stáří.

Ze způsobu, jakým muž obraz drží před sebou to vypadá, jako by slunce vycházelo přímo z jeho nitra. Slunce a štíhlé plachetnice na obraze symbolizují mužovu vnitřní sílu. Ačkoli je již za vrcholem svých fyzických sil, uchovává si stále pocit mládí, cítí energii a sebevědomí, jež hojně rozdává. Akt vylévání vody a lodí je metaforou poskytování jeho vnitřních zdrojů světu. Malý člun se čtyřmi lidmi je důkazem toho, že mužovy životní výtvořiny slouží druhým. Muž nyní upíná svou produktivní sílu vně sebe, a dle obrazu na břehu lze usuzovat, že je připraven ještě nějakou dobu dávat světu „své lodě“. Odborně by se dalo říci, že muž je nyní na sklonku období generativity – předávání svých zkušeností a moudrosti druhým.

Fotografií zachycená syntéza protikladů světla a tmy, čisté oblohy a mračen naznačuje, že muž má na dohled období integrity vs. zoufalství. Nevidíme mužovu hlavu a obličej, proto nám může vyvstat otázka, nebrání muži jeho tvořivost, rozdávání světu v pohledu na horizont? Dívá se na přicházející mraky? Připustil již svou smrt?

2.2 „Návrat do bitvy“

Představme si nyní, že vodní hladina je nevědomím a akt vylévání je paralelou aktu vytěsnění. Lodě myšlenek a emocí opouštějí vědomím osvětlenou vodní hladinu a vplouvají do neznámých, tmavých vod nevědomí. Jedním z nejvýraznějších plavidel na fotografii je trojstěžňová fregata. Při detailnějším pohledu vyniká nejen velikostí, počtem plachet a řadami děl, ale také tím, že jako jediná pluje opačným směrem, tj. zpět k muži, který ji pravděpodobně „vyžil z jiného svého obrazu“. Volně psychoanalytickým jazykem lze říci, že bitevní fregata představuje vytěsňenou destruktivní sílu či touhu ničit, pohltnout, které se však nedostalo adekvátního vyjádření. Tato síla se nyní v honosném „převleku“, avšak stále „smrtící“, vrací z nevědomí, aby se přihlásila o projev.

2.3 „Nechat plout“

„Mám za sebou velmi dlouhý a náročný den... a vlastně i náročný kus života. Je toho tolik, co v sobě nesu, nechce se mi s tím neklidem jít dneska domů. Ani nevím jak, ocitl jsem se

u jezera. Je večer, slunce se už schovalo za les a na břehu je chladno, vítr čeří vodní hladinu. Jezero je tmavé a dálka, do které se rozprostírá nesmírná, téměř není vidět druhý břeh. Cítím v té nesmírnosti obrovský klid a hloubku, a zároveň pulzující energii a nespoutanost, s níž může vtrhnout na břeh, když bude chtít. Je to krásný pocit. Stojím po kolena ve vodě, cítím chlad, ale jen na povrchu. Dívám se do dálky a v hrudi se mi rozlévá příjemný pocit...naplnění? Je všude a zároveň je tak prchavý. Stojím po kolena ve vodě a nechávám odplout část té tíhy ze sebe. Moje starosti se lehce kolébají na hladině a vlnky je pomalu odnášejí k tmavému obzoru. Vím, že mi doma i jinde visí mnoho dalších obrazů s dalšími loděmi, které je třeba nechat plout. Ale dnes už ne, už je večer a já budu ještě chvíli stát a dívat se na jezero...".

2.4 „Malíř“

Byl jednou jeden kluk, který bydlel u velkého jezera. Od malička rád maloval a nejraději ze všeho maloval místo, kde bydlel. Den, co den vysedával po venku s paletou a štětcem a maloval. Dům, les, skálu na břehu...jezero s plachetnicemi. Maloval je stále dokola a pokaždé přidal nový detail. Jak chlapec dospíval byly jeho „domy, lesy a skály“ stále dokonalejší, jen s „jezerem“ stále nebyl spokojen. Prokletá vodní hladina! Jak ji zachytit v její neustále se proměňující složitosti a hloubce? Každá vlnka, každá bublinka na hladině představovaly pro chlapce nadlidský úkol, protože jakmile je spatřil a namočil štětec, aby je namaloval, vlnky zmizely, bublinky vyšuměly. Chlapec se však nevzdával, každý den vstával za úsvitu, aby namaloval jezero, než vyrazí do školy.

Roky mijely, chlapec vyrostl v mladého muže, vystudoval uměleckou školu a jeho „krajiny“ se staly žádanými exponáty uměleckých galerií a výstav po celém světě. Obrazy byly tak věrné skutečnosti, že měli návštěvníci galerií pocit, že obraz od obrazu vyhlíží z okna ven na dům, les či jezero. Vodní hladina jezera byla tak dokonalá, že ji člověk téměř slyšel šplouchat. Jediný, kdo ji neslyšel, byl mladý malíř. Stále nespokojen s vlnami, odstínem modří, lomem světla na hladině, studoval různé techniky malby vody, jezdil se učit k malířským mistrům po celém světě...a doma každé ráno maloval. Ale jeho obrazy jako by mu stále tiše šeptaly: „Takhle ale vodní hladina nevypadá!“. Vodní hladina jej začala v hlavě pronásledovat celý den, vtíravá řeč jeho děl se mu vkradla do spánku, a tak zoufalý malíř noc co noc, po deset let, za šeptání svých obrazů ničil nedokonalý Východ slunce na jezerem.

Jednoho večera se zničený a vyčerpaný malíř vracel domů. Jeho obrazy jej už v předsíni vítaly: „Takhle vodní hladina přece nevypadá...!“ Stál napolo zutý, silící šepot obrazů mu v hlavě duněl jako příboj. Malíř se zatmělo před očima, klesl na kolena a zařval:

„A co po mě ještě chcete?!...“ (poprvé si povídal se svými obrazy), „...každý ráno maluju to zatracený jezero a vám se to pořád nelíbí!“. „Takhle vodní hladina nevypadá“, zašeptaly obrazy v odpověď. „Tak víte co...“, rozzuřenému malíři se náhle vrátil zrak a udýchaně se zvedl do stoje, „...já vám ukážu, jak ta zpropadená hladina vypadá!“...

3. REFLEXE TVŮRČÍHO POROZUMĚNÍ

V této části reflektuji svůj způsob recepce a porozumění fotografii. Zachovávám při tom původní strukturu experimentace, tj. snažím se zachytit a popsat různé styly tvůrčího porozumění v jednotlivých podkapitolách druhé části.

3.1 Styl: Symbolické čtení, Amplifikace – paralely

První podkapitola „Plavba životem“ je jakýmsi volným přechodem od popisu k interpretaci. Ačkoli v této kapitole zůstávám v rovině určitého nadhledu „aha“, nyní si uvědomuji, že abych vůbec dokázal začít interpretovat, musel jsem na sebe nechat obraz zapůsobit nikoli prostřednictvím rozumu, ale pocitů a intuice. Asociace modrého svetru s usedlostí a přicházejícím stářím se jen objevila a nastavila základní rámec další interpretace – muž za vrcholem své životní cesty.

Tento motiv následně umožňuje symbolické přečtení fotografie a zamýšlení se nad různými paralelami. Seřazení lodí od východu k západu, od světla do tmy, do pomyslné cesty je obdobou lidského života od narození ke smrti. Tato interpretace je podpořena jednak symbolikou lodí jako takové představující cesty do neznáma (např. v tarotu), jednak podobou jednotlivých lodí, která metaforicky vyjadřuje fyzickou konstituci člověka v průběhu vývoje. Paralela životní cesty je vyjádřena i zachycením integrace protikladů (světlo, tma), která by měla provázet jungiánský proces individuace. Akt „vylévání lodí z nitra“ je paralelou toho, co se děje ve vývojovém stádiu generativity podle Eriksona – je to období tvořivosti a produktivity, kdy člověk vytváří hodnoty a statky pro společnost, předává (se) druhým. Zajímavé je, že i to, co obraz neukazuje, lze interpretovat. Chybějící hlava by zde mohla být metaforou přehlížení něčeho – obzoru (smrti), který je už na dohled. Tyto tendence jsou pozorovatelné v krizi středního věku, když si člověk náhle uvědomí, že už nemá tolik času, může se snažit přebít případnou úzkost zvýšením pracovní (i vztahové) produktivity.

„Návrat do bitvy“ je malým vhladem do fotografie psychodynamickou optikou. Když se podržím pouze emocionální rezonance, tak na celkově klidném obraze ve mně válečná loď jako jediná vyvolává napětí a ono „mužské“ vzrušení z moci a síly. Co se týká vylévání lodí z

obrazu, jež by také bylo možné přechíst jako akt agrese, tak zde na mně působí spíše jako mírumilovné vypuštění, ponechání vlastnímu životu, katarze.

3.2 Styl: Emocionální rezonance, Narativní konstrukce, Amplifikace – absurdita

Styl porozumění uměleckému dílu prostřednictvím emocionální rezonance cíleně využívám ve třetí podkapitole „Nechat plout“. K úzkému sepejetí s atmosférou fotografie mi velmi pomohla identifikace s postavou muže, která mi začala naskakovat v momentě, kdy jsem se rozhodl přechíst obraz prostřednictvím pocitů. Imaginaci mi rovněž příjemně podpořila meditační hudba, kterou jsem si během psaní práce pouštěl. Jak je patrné v textu, kromě stylu Emocionální rezonance využívám i narativní konstrukce. S mužem se identifikuji prostřednictvím krátkého příběhu o jeho příchodu „do fotografie“. Pokusím se nyní zpětně reflektovat pocity, které stojí za imaginativními obrazy popsané v textu. Nejprve jsem si do mužova příběhu projikoval vlastní známé pocity tíhy a zahlcení. Pohledy do dálky na vodní plochu jsou pro mě vždy silné, cítím úctu k té velikosti a dokonalosti. Když se v imaginaci postavím do vody a dál si pomalu prohlížím horizont, tak se vnímání ještě zesílí, filosoficky řečeno, vstřebávám bytí všemi smysly. Mám pocit naplnění a dokonalosti, který je na fotografii zachycen zlatou barvou slunce v pomyslném nitru muže. Když se v tomto momentu obracím do sebe vnímám, že ta vnitřní bolest už není tak ostrá. Poslední dvě věty vyjadřují obrovský pocity úlevy a svobody, které u sebe obvykle vnímám večer. Tehdy si uvědomím, že už nic nemusím a přijímám den, který se udál. Myslím, že tmavě modrý nádech celé fotografie by také odpovídal tomuto večernímu klidu a smíření.

Narativní konstrukce mi také posloužila ve 4. podkapitole, když jsem se rozhodl experimentovat s fotografií prostřednictvím absurdity. Uvědomil jsem si, že stačí přechíst obraz doslova: „*Vždyť tam vlastně nějaký chlápek vylejvá vodu z obrazu!*“, a říkal jsem si, co by se muselo stát, aby se člověk dostal do téhle nemožné situace. Příběh „Malíř“ může být sám o sobě symbolickou paralelou, ale důležité je, že nás přivádí do momentu zachyceném na fotografii. V onom absurdním výjevu jsou nakonec skryty, v nějaké podobě, motivy, které ve mně fotografie vyvolala. Částečným symbolickým shrnutím těchto motivů a jejich interpretací je závěrečný text ve 4. kapitole.

4. „PRCHAVÁ DOKONALOST“

...Malíř ztrhal ze stěn šeptající obrazy a uháněl s nimi k jezeru. Slunce již zapadalo a na obzoru se honila mračna. Když doběhl ke břehu, vykasal si nohavice, vybral z hromady

první obraz ve zlatém rámu, skočil do vody a zakřičel na své dílo: „Tak a teď se pořádně podívej...není snad tvoje hladina stejná!?!“, a s těmi slovy otočil Východ slunce nad jezerem proti tmavé vodní hladině. Obraz tentokrát nezašeptal, v němém úžasu, jehož je schopen jen neživý předmět, shlížel na svůj odraz ve vodní hladině. Na malou chvíli malíř spatřil, jak se namalovaná hladina s loděmi ve zlatém rámu rozpochoybovala vlnkami na jezeře, východ slunce se odrazil v soumraku hladiny. Byl to moment čisté dokonalosti. Pak se obraz vylil. Lodě ladně sklouzly na hladinu a pomalu pluly k obzoru. Malíř se za nimi díval a pochoybil. Od té doby chodil k jezeru jen na večer, už nikdy je nemaloval, jen se na ně díval. Jeho obrazy stále těšily všechny milovníky umění, malíř si je však už neprohližel. Občas, když mu bylo úzko a zašeptal na něj nějaký jeho nespokojený obraz, vzal své dílo sebou k jezeru a ukázal mu vodní hladinu. Sám však už věděl, že dokonalost se nedá namalovat, lze ji pouze prožít.

V. Konec